

HET KWAAD VERGEET NIET

Roberto Costantini

Het kwaad vergeet niet

Vertaling Miriam Bunnik & Mara Schepers

Oorspronkelijke titel *Il male non dimentica*

© 2014 Marsilio Editori S.p.A., Venetië

© 2015 Nederlandse vertaling Miriam Bunnik & Mara Schepers /

Uitgeverij Wereldbibliotheek bv

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Studio Ron van Roon

Omslagbeeld © ALE+ALE

NUR 302

ISBN 978 90 284 2612 2

www.wereldbibliotheek.nl

Voor Milena, Carolina en Fabrizio

Voor het vrije volk van Libië

Tripoli, 31 augustus 1969

De moordenaar

Italia stond voor me, met haar rug naar me toe. Ze keek naar de zee, haar voeten op slechts een halve meter van de rand van de afgrond. Die halve meter was het breekpunt in haar leven en het mijne. Een stap naar voren of naar achteren zou alles veranderen.

Ik kon haar gedachten horen, maar ik kon ze niet sturen. Ik wilde uit alle macht dat ze zelf die stap naar voren zou zetten. Alsof de morele verantwoordelijkheid dan minder zwaar zou wegen dan de materiële. Maar Italia was daar niet het type voor en dat wist ik. Ze zou het nooit zelf doen.

Ik weet niet of ze, toen ik op haar af liep, mijn voetstappen hoorde of het kloppen van mijn hart. Ik weet niet of ze al wist van wie de handen waren die haar duwden, maar ze draaide zich niet om. Ik weet niet of ze, toen ze naar beneden op de rotsen viel, aan Mike dacht, haar lievelingszoon.

Ze gilde niet eens tijdens haar val. En die stilte veranderde mijn leven.

Tripoli, 15 augustus 2011

Michele Balistreri

Ik weet niet of mijn moeder, toen ze op de rotsen viel, aan mij dacht. Ik hoop dat die plek vanwaar de doden naar ons kijken en alles van ons weten niet bestaat. Dan zal ze er nooit achter komen dat ik, toen iemand haar in de afgrond duwde, daar ver vandaan was, dat ik in bed lag met Marlene Hunt, haar grootste vijand.

Ik weet niet of Laura, toen ik haar die laatste keer penetreerde, me haatte of medelijden met me had. Dat is het verschil tussen jeugd en ouderdom: toen dacht ik liever aan haat. Nu hoop ik op medelijden.

Ik weet niet of Salim, toen de kogel uit mijn geweer zijn wang en tong doorboorde, beseftte dat hij door het oor van zijn halfbroer Karim te verminken de grootste fout van zijn leven had gemaakt, omdat hij een lid van Mank te grazen had genomen.

Ik weet niet of Farid, toen hij met afgesneden penis levend tussen de haaïen werd gegooïd, zich de belofte herinnerde die wij van Mank hem vele jaren daarvoor hadden gedaan.

Ik weet niet of Ahmed, toen we op de laatste dag van mijn eerste leven de confrontatie met elkaar aangingen, zich afvroeg wie van ons tweeën de held was en wie de slechterik, wie John Wayne en wie het opperhoofd van de Comanche.

Als ik nu, veertig jaar later, terugkijk, vanaf het stuurloos geraakte vlot van mijn leven, verdwijnt alles langzaam uit het zicht, maar in de mist van de herinneringen onderscheid ik altijd La Moneta. Mijn lichaam heeft die schipbreuk overleefd en een willekeurige kust bereikt. Mijn ziel is daar gebleven, bij de rotsen van dat eiland, bij de lichten van de kust van Tripoli die zich verwijderden terwijl ik wegvluchtte van wie ik was.

Gehoorzaamheid en angst

Donderdag 28 juli 2011

Az Zawiyah, Libië

De troepen waren de afgelopen dagen uit Tripoli gekomen om de orde van de raïs te herstellen. Ze waren door Gargaresh gekomen, en door Janzour, met die oase van palmen aan zee, de grote, door NAVO-bombardementen beschadigde elektriciteitscentrale, de chaotische opeenhoping van winkels en garages met bomen gemaakt van knalpijpen en stoffige open plekken waar kinderen op blote voeten tussen oude achtergelaten auto's met een voddibal speelden.

In de kustweg, gewoonlijk vol vrachtverkeer dat benzine van de grote raffinaderij in Az Zawiyah naar Tripoli vervoerde, zaten flinke bomkraters en er reden nu alleen nog met mitrailleurs uitgeruste jeeps. Bij de stadspoorten stonden twee tanks. Ze stonden daar maar, inmiddels overbodig want alle opstandelingen waren gedood, gevangengenomen of gevlucht. Hun enige doel was de weerloze overlevenden – bejaarden, vrouwen en kinderen – eraan te herinneren dat de inwoners van Az Zawiyah niets meer vergeven zou worden, dat niets meer zou worden zoals vroeger. Ze hadden geen enkel recht, niet op het heden en niet op de toekomst. Hun huizen konden elk moment op bevel van een of andere officier van de loyalistische troepen worden weggevaagd.

Tegenover de school stonden twee rijen van twaalf populieren, een aandenken aan de oude Italiaanse landgoederen. De gevel was doorzeefd met kogels, geen enkel raam was nog heel. In het midden van de binnenplaats zat een rokende krater, de populieren waren uitgedroogd en zwartgeblakerd door het vuur en in de lucht hing de geur van benzine en verbrand vlees.

Aan elke populier hing een man met een strop om zijn nek, een Berber – of Amazigh, zoals ze graag genoemd worden. Zij waren de eersten die in opstand waren gekomen na 17 februari, het begin van de revolutie tegen kolonel Khadaffi. In vijf legerbusjes zaten loyalistische agenten met kalasjnikovs die tientallen oude mannen, kinderen en radeloze vrouwen onder schot hielden. De ouders, kinderen en echtgenotes van de opgehangen mannen.

De enige met de rang van officier was een Europeaan, misschien uit Bulgarije, misschien uit Duitsland. Een huurling, zoals zovelen in dienst van de kolonel.

De mannen die in de strop hingen, met overal blauwe plekken en verschillende gebroken botten, waren nog wel in leven en steunden met hun voeten op

stoelen uit het schoolgebouw. De vrouwen krijsten naar de beulen, maar geen van hen durfde naar haar zoon of echtgenoot te rennen om hem troost te bieden. Een menigte van burgers stond er in een cirkel omheen, doodsbang en zwijgend, stiekem blij dat ze een paar dagen eerder hadden besloten zich niet aan te sluiten bij de Berberse opstandelingen, hoewel ze Khadaffi minstens net zoveel haatten.

De ghibil bracht zand mee uit de woestijn. Het plakte, samen met de vliegjes, aan het bloed van de gevangenen, het vermengde zich met de tranen van de familieleden. Het tafereel leek wel een schilderij op gelig doek, met onbeweeglijke personages die wachtten totdat iemand een beslissing nam.

Een zwarte gepantserde SUV, een Mercedes ML met geblindeerde ramen, parkeerde midden op straat en blokkeerde zo de doorgang. Toen de chauffeur de motor afzette, haastte de Bulgaarse of Duitse officier zich om het achterportier open te doen.

De Arabier die uitstapte was rond de zestig, maar zag er jonger uit ondanks de diepe verticale rimpels die onder zijn uitstekende jukbeenderen zijn gezicht hadden gegroefd. Hij was in burger, in een donker pak met een wit overhemd zonder stropdas, zijn nog dikke haar kroezig en grijs, zijn ogen verborgen achter een donkere zonnebril. Hij miste een stuk van zijn oor, alsof het netjes was afgesneden.

‘Who is the boss?’ vroeg hij aan de officier terwijl hij naar de opstandelingen wees die aan de populieren hingen.

De Europese huurling had al ontelbare koelbloedige moordenaars gezien, in Oeganda, Darfur, Kosovo. Sadisten die ervan genoten om te doden. Maar de man met het verminkte oor was anders. Hij maakte hem echt bang, want hij toonde geen enkele zucht naar geweld als hij doodde. Er zat geen enkel gevoel in zijn handelen, het was gewoon werk. Hij wist simpelweg hoe hij angst moest gebruiken om zijn doel te bereiken.

De huurling wees naar de dichtstbijzijnde populier. De man die eraan hing, zijn gezicht een masker van bloed, steunde op één voet, zijn andere been was op onnatuurlijke wijze dertig graden gebogen, zijn tien vingers waren gebroken met een hamer.

In de doodse stilte liep de man met het verminkte oor naar hem toe.

‘Heb je pijn?’ vroeg hij in het Arabisch.

Met een enorme krachtsinspanning verzamelde de Berber een klodder speeksel in zijn mond en probeerde hem in het gezicht te spugen. Maar hij gaf maar net een fluim speeksel met het bloed van zijn gebroken tanden op, die over zijn kin stroomde.

De man met het verminkte oor richtte zich tot de vrouwen: ‘Wie van jullie is de vrouw van deze arme ziel? Kom onmiddellijk hier en veeg zijn mond af.’

‘Niet doen!’ bracht de Berber rochelend uit.

Maar de man met het verminkte oor had ondertussen al een vrouw opgemerkt die aanstalten had gemaakt om naar voren te komen. Ze was volledig bedekt door een boernoos, op een oog na.

‘Straks geef ik je vrouw aan mijn soldaten,’ zei hij tegen de Berber met luide

stem, zodat iedereen hem kon horen. Hij wist dat je blinde gehoorzaamheid alleen met angst voor elkaar kon krijgen.

Plotseling kwam er een jongen van rond de dertien achter zijn moeder vandaan en hij stormde op hem af met een mes. Hij had dezelfde ogen als zijn vader, die aan de populier hing.

De man met het verminkte oor trok bliksemsnel zijn pistool en schoot de jongen in zijn buik, zonder de vitale organen te raken om hem niet meteen te doden. Iedereen moest hem zien bloeden en denken dat hij nog gered kon worden, hem langzaam zien sterven.

‘Bring him here,’ sommeerde hij de officier, en hij wees naar het lichaam van de jongen dat in het stof lag.

De Europeaan onderdrukte een grimas van walging. Ook hij had kinderen vermoord, maar in het heetst van de strijd, en hij vond het niet prettig zich te voelen zoals hij zich op dit moment voelde. Maar hij werd vorstelijk beloond, en dit soort momenten was bij die prijs inbegrepen.

Er waren twee soldaten nodig om het lichaam van de jongen weg te slepen en onder de galg van zijn met afschuw vervulde vader te leggen, en vier om de moeder in bedwang te houden, die krijste en worstelde als een bezetene.

Voor de man met het verminkte oor deed de jongen – hij zou binnen enkele minuten doodbloeden – er als mens niets toe, want in Afrika stierven dagelijks duizenden mensen, van de honger of aan een ziekte. Hij voelde helemaal niets voor hem, geen medelijden, geen haat. Die jongen was gewoon het doeltreffendste middel om zijn toehoorders iets definitief duidelijk te maken.

Vanachter zijn donkere brillenglazen liet hij zijn blik over de zwijgende menigte glijden, de mensen uit Az Zawiyah. Zij waren zijn toehoorders, hen moest hij overtuigen. Idioten die door verachtelijke opportunisten, extremisten en terroristen waren gaan geloven dat ze voor de vrijheid vochten. Hij zou geen betoog houden om hen te laten inzien dat ze zich vergisten, dat ze, als Khadaffi's regime zou vallen, slechter af zouden zijn. Woorden kun je gebruiken in een democratie, wat Libië dankzij de kolonel niet was. Hij hoefde die stommelingen er alleen maar van te overtuigen dat ze het nooit meer moesten proberen, dat ze er niet eens aan mochten denken, ongeacht wie er gelijk of ongelijk had. En hij kende de mensen goed genoeg om te weten dat er maar één manier was.

Zijn jullie bereid deze prijs te betalen voor jullie poging jezelf van ons te verlossen? Kijk maar wat er gebeurt.

Hij wees naar de opstandelingen die aan de zwartgeblakerde populieren hingen en richtte zich tot de menigte: ‘Dit zijn terroristen, vrienden van Bin Laden tegen wie kolonel Khadaffi jullie beschermt.’

De menigte boog het hoofd, velen knikten instemmend, zwijgend en doodsbang. De man met het verminkte oor haalde een mes met gekarteld lemmet van tien centimeter tevoorschijn.

‘Kijk, smeerlap!’ zei hij tegen de vader, die nu nutteloze tranen hilde. Bloed spatte uit zijn mond toen hij een wanhopige kreet slaakte. Met een snelle bewe-

ging sneed de man met het verminkte oor de jongen de keel af, en toen trapte hij tegen de stoel waarop de voet van de opstandige vader steunde.

Terroristen vermoorden helpt niet. Hun familie doden iets meer. Maar voor echte doodsangst moet je onschuldigen doden.

Hij richtte zich tot de Europese officier, nog steeds met luide stem, en wees naar de opstandelingen: 'Schop alle stoelen weg. Dood dan hun kinderen, verkracht hun vrouwen en dood die ook. Hak bij de vaders van deze terroristen de handen af, maar laat ze in leven. Ik wil dat iedereen weet wat er gebeurt met verraders en met wie ze niet aangeeft.'

Toen stapte hij in de Mercedes en beval de chauffeur te vertrekken. Terwijl hij richting Tripoli reed, dacht hij geen moment meer aan die verraders. Ze konden hem allemaal gestolen worden. Ze waren gewoon slachtvlees in een oorlog waartoe was besloten op het moment dat andere en nieuwe verraders, bestaande uit opportunisten als de Amerikanen, de Engelsen en de Fransen, en lafaards als de Italianen, zich hadden verenigd tegen Khadafi, tegen het regime dat jarenlang hun consumptiemaatschappijen en soms zelfs rechtstreeks hun pathetische regeringsleiders had bevoorraad.

Hij leunde achterover en sloot zijn ogen achter de donkere brillenglazen. Hij dacht terug aan de dag waarop vier jongens, in het stof van de ghibil, een snee hadden gemaakt in hun pols en hun bloed hadden vermengd. Hij, zijn broer, Nico Gerace en natuurlijk Mike Balistreri. Het was bijna vijftig jaar geleden, maar dat was niet lang genoeg om het te vergeten.

Misschien is samen met deze oorlog het moment gekomen om af te rekenen met oude vrienden en oude vijanden. En op te houden met dromen.

Tripoli, 1962

Mike Balistreri

Vanavond is de grote binnenplaats alleen verlicht met de lichtjes op de muur die de villa's omringt. De ghibil is opgestoken, de wind uit het zuiden die het zand van de Sahara naar de stad brengt.

Nico, Ahmed, Karim en ik zoeken beschutting in de donkerste hoek van de tuin, achter de villa van de familie Hunt, naast de achteruitgang. Het afdak dat William Hunt heeft laten bouwen zodat de Ferrari en de Land Rover in de schaduw staan, biedt maar gedeeltelijk beschutting tegen de windvlagen vol zand.

Ik kijk naar mijn drie vrienden. De ghibil waait onder het afdak door, het zand zit zelfs in onze ogen. 'Laten we met z'n vieren een pact sluiten,' stel ik voor. Ik vraag Ahmed om het zakmes.

We gaan tussen de Ferrari en de Land Rover staan. Maar zelfs daar laat het zand ons niet met rust.

Zwijgend snijd ik in de bovenkant van mijn linkerpols, bloeddruppels sijpe-len uit de wond.

Nu is Nico aan de beurt. Hij glimlacht gelukzalig. Hij maakt een snee in zijn pols en kijkt tevreden naar het bloed. Voor hem is het een eer om hetzelfde te doen als ik.

Karim is minder enthousiast, het idee zijn bloed te mengen met dat van twee christenen staat hem niet aan. Hij maakt een kleine snee. Er komt weinig bloed uit, hij kijkt er verbaasd naar.

Dan geeft hij het zakmes aan Ahmed. Die kijkt ons recht in de ogen, ernstig als altijd. Hij is niet bang, hij vindt het een goed idee. Hij is linkshandig, hij pakt het zakmes met zijn linkerhand vast. Zwijgend maakt hij een veel langere snee dan wij, veel dieper, er komt heel veel bloed uit zijn rechterpols.

Het enige lampje dat onder het afdak van de familie Hunt hangt en bedekt is met geel zand verspreidt een flikkerend, stoffig licht. Er hangt een geur van olie en benzine. We horen het gefluit van de ghibil, het zwiepen van de palmladeren, het ruisen van de eucalyptusbomen.

We drukken onze vier polsen op elkaar en ons bloed vermengt zich met het zand.

Zand en bloed. Voor altijd.

De verdelger van Az Zawiyah

Vrijdag 29 juli 2011

Rome

‘Rome is als een beeldschone vrouw. Ze is, wanneer ze net ontwaakt, mooier dan de rest van de dag.’

Elke ochtend om iets voor half zeven liep Michele Balistreri via dezelfde route door de oude binnenstad van zijn huis naar kantoor. Vanuit het stille groen op de Oppius daalde hij af naar het Colosseum en vanaf daar wandelde hij de mooiste driehonderd meter ter wereld langs de Keizerfora te midden van de ruïnes van het grootste keizerrijk dat de geschiedenis ooit had gekend. Binnen een half uur zou die uitzonderlijke schoonheid worden overspoeld, vertrapt en uitgebuit.

Tot een aantal jaar geleden was alles beter, maar nu, met de crisis, beleefde Rome de zomer maar voor een deel. Het verarmde volk bleef thuis en verdrong zich in de weekenden op de openbare stranden van Ostia. De echte rijken zaten al op hun boten bij Capri, Elba of Portofino.

Die wandeling, die zo veel onaangename gedachten opriep, was ook bedoeld om zijn steeds pijnlijker wordende knie, die vijf jaar daarvoor door de kogels van de handlangers van de Onzichtbare Man was verbrijzeld, te blijven trainen.

Dat betoverende moment tussen zonsopkomst en het aanzwellen van de stroom auto's was het enige tijdstip waarop Balistreri naar buiten ging, tenzij hij daartoe werd gedwongen. Zijn leven speelde zich inmiddels binnenshuis af. De jacht op de Onzichtbare Man en de manier waarop die was afgelopen, hadden hem wonden toegebracht die in elk geval op zijn lichaam gedeeltelijk waren geheeld. Maar de wonden op zijn ziel waren ongeneeslijk. Nu probeerde hij binnen de muren van zijn huis en die van zijn kantoor te blijven, op die korte ochtendwandeling na. Langzaam maar zeker waren alle prikkels, gesprekken, ontmoetingen en nieuwe dingen uit zijn bestaan verdwenen.

Niets kon hem meer boeien. De zeldzame potjes poker met vrienden en die paar minnaressen waren eerder een last geworden dan een lust. Op kantoor beperkte hij zich tot contact met zijn naaste medewerkers, met wie hij alleen over werk praatte, dat inmiddels uit niets anders meer bestond dan afluisteren en DNA vergelijken, zaken die hem helemaal niet interesseerden.

Hij had er schoon genoeg van, maar hij had er ook vrede mee. Hij was zichzelf langzaam kwijtgeraakt, maar dat was geen bewuste of geforceerde keuze

geweest. Het was een natuurlijk gevolg van de schepen die hij in de loop der jaren achter zich had verbrand wat menselijk contact betrof.

Om kwart voor zeven liep hij de kleine koffiebar naast het kantoor van de recherche binnen. Hij werd ernaartoe gezogen door zijn zwak voor goede espresso. Binnen zat het vaste klikje: de barman, de straatveger, de groenteman, de middelbareschoolleraar. Eenvoudige mensen, met wie hij vroeger graag zou hebben gepraat, maar die hij nu alleen vluchtig begroette. Ze wisten wie hij was: het hoofd van afdeling moordzaken.

Balistreri nam geen deel aan de gesprekken, maar luisterde er zwijgend naar. Dat was de gewone man, het volk. Niet in staat om te stelen, nog geen snoepje bij de kassa van een stampvolle koffiebar. De overgrote meerderheid, de verliezers. Die voor de machthebbers alleen interessant waren omdat ze stemrecht hadden.

Nu had je de crisis, recessie, stagnatie, depressie. Wijze ministers, bankiers en ambtenaren van de Rekenkamer – allemaal dikbetaalde mensen met te veel baantjes, die onderling misschien een belangenconflict veroorzaakten – legden die arme zielen elke dag uit dat ze de opofferingen moesten begrijpen en accepteren voor het welzijn van het land en van hun kinderen. Het was niet helemaal duidelijk of dat ‘hun kinderen’ verwees naar de kinderen van de toehoorders of naar die van de sprekers.

Het volk, de gewone man, kon in elk geval gewoon blijven klagen, zonder dat iemand hen in de gevangenis zou stoppen voor die ideeën, en daarvoor moesten ze de democratie dankbaar zijn.

Balistreri dacht al deze dingen niet uit woede en evenmin uit gelatenheid. Hij vond die mensen aardig, maar het lukte hem niet meer om zich solidair met hen te voelen. Hij had er genoeg van om de Italianen te horen klagen over de mensen op wie ze zelf hadden gestemd.

Toen ging het in het radiojournaal over Libië, over die oorlog die leek te zijn vastgelopen zonder einde. Over de torenhoge kosten, de bijna tien miljard euro, uitgegeven door Khadaffi om zich te verdedigen en door de NAVO-landen om hem aan te vallen. En over hoeveel mensenlevens die oorlog had gekost, ook onder weerloze burgers. Turend naar de bodem van zijn kopje luisterde Balistreri naar het verhaal over het bloedbad in Az Zawiyah, een afslachting van bejaarden, vrouwen en kinderen.

Iets eerder dan gewoonlijk rekende hij af. Hij nam afscheid met een knikje en liep naar buiten. Als er iets was waarover hij niets wilde horen was het wel die oorlog tussen kolonel Khadaffi, de opstandelingen en de NAVO.

De kolonel is het kwaad, maar degenen die hebben besloten hem te bombarderen om nog een oliecontract binnen te halen, zijn niet veel beter dan hij.

Om zeven uur liep Balistreri door de hoofdingang het binnenplaatsje op. Met een glimlach beantwoordde hij de onderdanige begroeting van de agent, die van Balistreri's boze blikken had geleerd om hem commissaris te noemen en niet meneer de commissaris of erger nog, adjunct-vicehoofdcommissaris.

Hij nam de brede marmeren trap naar de halfverlaten kantoren van de derde